

Türk ve Fransız Atasözleri Arasındaki Benzerlikler

Jean-Louis MATTEI*

ABSTRACT

Concordances Between Turkish and French Proverbs

In this report the author has made a research on the various proverbs of the Turkish and French languages.

As a result they have about 100 proverbs in common.

Sometimes these proverbs are translatable almost word for word, sometimes they express the same idea with different terms.

Common sense is certainly the main reason for these concordances but transmission and exchanges are not factors that can be totally rejected. Only new historical and philologic researches could throw a light on the origin and the itinerary of the proverbs in the world.

Atasözlerini ulusların sağduyusu olarak nitelemek mümkün müdür? Atasözlerinin kaynağı nedir? Nasıl yayılıyorlar? Efsanelerle kaynakları müşterek mi? Belirli bir topluma ait midirler? Başka uluslara aktarılabilirler mi? Bütün bu sorulara kesin bir cevap vermemiz epeyce güç. Naçizane amacımız, belirli bir çerçevede içerisinde, çok farklı olan Türk ve Fransız dillerinin ortak atasözlerinin varoluşunu araştırmaktır. Böyle atasözleri var elbette. Bazen tamamen aynı şeyi aynı kelimelerle ifade ediyorlar. O zaman tabii ki tercümelemleri kolay oluyor. Fakat

* Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Fransız Dili Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

çok zaman farklı ifadelerle ve farklı kelimelerle aynı fikri işaret ediyorlar. Bazen birbirlerine çok benziyorlar, fakat bir kelime veya ufak bir anlam eksik oluyor.

İstatistiklere bir göz atalım: Yaklaşık dört yüz on bir Türk atasözünü derledik. Elbette bu sayı sınırlayıcı değil. Unutmayalım ki her bölgenin, her köyün, kendisine ait belirli atasözleri olabilir. Kaynak sorunu bu çalışmamızda bizi ilgilendirmiyor. Daha önce belirttiğimiz gibi sadece Fransız atasözleriyle bir karşılaştırma yapmak istiyoruz. Derlediğimiz dört yüz on bir Türk atasözüne yalnız yaklaşık yüz Fransız atasözünün çok benzediğini veya tamamen aynı olduğunu bulduk. Bu sayı hem az, hem de yüksek görülebilir. Çünkü bilindiği gibi bu iki dilin mantığı bazen çok farklıdır.

İlave edelim ki Türkiye ve Fransa aynı bölgede bulunmuyorlar. Gözlemlerin aynı olması söz konusu olabilir mi? Bu, bize göre, başka bir sorundur. Bu sorunu çözmek niyetinde değiliz. Üstelik çözülmesi de mümkün müdür?

Şimdi bu benzerliklere bir göz atalım. Kolaylık açısından atasözlerini iki bölüme ayırdık.

A) Birinci Bölüm: Tamamen veya aşağı yukarı aynı olan atasözleri. Aşağı yukarı sözünün altını çiziyoruz.

B) İkinci Bölüm: Birbirlerine benzeyen atasözleri, fakat daha az net bir şekilde.

A) Birinci Bölüm:

Tamamen veya aşağı yukarı aynı olan atasözleri şunlardır:

- 1) Arkadaşını söyle, kim olduğunu söyleyelim.

Fransızcası: Dis-moi qui tu fréquentes, je te dirai qui tu es.

Yani: Kiminle arkadaşlık kurduğunu söyle, kim olduğunu söyleyeceğim.

- 2) Aşkın gözü kör olur.

L'amour est aveugle.

Aşk kördür.

- 3) Ateş olmayan yerden duman çıkmaz.

Il n'y a pas de fumée sans feu.

Ateşsiz duman yoktur.

- 4) Akıllı düşman akılsız dosttan hayırlıdır.

Rien n'est si dangereux qu'un ignorant ami.

Mieux vaudrait un sage ennemi.

Bu atasözü La Fontaine'den alındı.

Akılsız dosttan daha tehlikeli bir şey yok.

Akıllı düşman yeğdir.

5) Çivi çiviye söker.

Un clou chasse l'autre. Aynı.

6) Çok havlayan köpek ısırılmaz.

Chien qui aboie ne mord pas. Tamamen aynı.

7) Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur.

Il n'y a que les montagnes qui ne se rencontrent jamais.

Sadece dağlar birbirine kavuşmaz.

Ondan sonra:

8) Çocuktan al haberi.

La vérité sort de la bouche des enfants.

Hakikat çocukların ağzından çıkar.

9) Çıkmadık candan ümit kesilmez.

Tant qu'il y a de la vie, il y a de l'espoir.

Can oldukça ümit var.

10) Damlaya damlaya göl olur.

Les petits ruisseaux font les grandes rivières.

Küçük dereceler büyük ırmakları oluşturur.

11) Demir tavında dövülür.

Il faut battre le fer quand il est chaud.

Tercümesi: Demir sıcakken dövülmeli.

12) Dikensiz gül olmaz.

Il n'y a pas de roses sans épines.

Bu iki atasözü tamamen aynı.

13) Ecele çare bulunmaz.

Il y a recours à tout hors à la mort.

Ölüm hariç her şeye bir çare var.

Bu eski bir Fransız atasözüdür. XVII. yüzyılında yaygındı. Bugün unutuldu.

14) Fazla mal göz çıkarmaz.

Abondance de biens ne nuit pas.

Fazla mal zarar vermez.

15) Gönül ferman dinlemez.

Le coeur a ses raisons que la raison ignore.

16) İt ürür kervan yürür.

Les chiens aboient, la caravane passe. Tamamen aynı.

- 17) Rüzgar eken fırtına biçer.
Qui sème le vent récolte la tempête.
- 18) Söz gümüşse sükût altındır.
La parole est d'argent mais le silence est d'or. Tamamen aynı.
- 19) Su testisi su yolunda kırılır.
Tant va la cruche à l'eau qu'a la fin elle se casse.
Testi suya gide gide en sonunda kırılır.
- 20) Yerin kulağı var.
Les murs ont des oreilles.
Yani: Duvarların kulakları var.
- 21) Son gülen iyi güler.
Rira bien qui rira le dernier. Aynı.
- 22) Bugünün işini yarına bırakma.
Il ne faut pas laisser à demain ce qu'on peut faire le jour même. Aynı.
- 23) Yuvarlanan taş yosun tutmaz.
Pierre qui roule n'amasse pas mousse. Tamamen aynı.
- 24) Dost, kara günde belli olur.
C'est dans le malheur qu'on connaît ses amis.
Felakette gerçek dostlar belli olur.
- 25) Dağ fare doğurdu.
La montagne a accouché d'une souris. Tamamen aynı.
- 26) Başa baş diş diş.
Oeil pour oeil dent pour dent. Yani: Göze göz diş diş.
- 27) Laf lafı açıyor.
Un mot en entraîne un autre. Tamamen aynı.
- 28) Renkler ve zevkler tartışılmaz.
Des goûts et des couleurs on ne discute pas.
- 29) Para parayı çeker.
L'argent entraîne l'argent.

B) İkinci Bölüm:

Şimdi de birbirlerine benzeyen fakat başka ifadeleri kullanan atasözlerine bakalım:

- 30) Acele işe şeytan karışır.
Vite et bien ne vont pas ensemble.

Çabuk ve iyi beraber yürümez.

31) Açık yaraya tuz ekilmez.

Il ne faut pas retourner le couteau dans la plaie.

Yaraya bıçak sokulmaz.

32) Akıl yaşta değil baştadır.

Le valeur n'attend pas le nombre des années.

Değer, yılların çokluğunu gerektirmez.

33) Ava giden avlanır.

Tel est pris qui croyait prendre.

Almaya niyet eden alınır.

34) Sütten ağzı yanan yoğurdu üfleyerek yer.

Chat échaudé craint l'eau froide.

Sıcak sudan yanan kedi soğuk sudan korkar.

35) Besle kargayı oysun gözünü.

Oins vilain, il te poindra.

Kötü adama iyi davranırsan, seni sokar.

36) Can çıkmayınca huy çıkmaz.

Chassez le naturel, il revient au galop.

Huyu kovalayın, dolu dizgin tekrar gelir.

37) Cins horoz yumurtada öter.

Bon chien chasse de race.

Cins köpek doğal olarak iyi avlar.

38) Çanağa ne doğrarsan kaşığında o çıkar.

Comme on fait son lit on se couche.

Nasıl yatağımı yaparsan öyle yatarsın.

39) Doğmadık çocuğa don biçilmez.

Il ne faut pas vendre le peau de l'ours qu'on ne l'ait mis par terre.

Ayıyı yere devirmeden postunu satmamak lazım.

40) Bugünkü tavuk yarınki kazdan iyidir.

Il vaut mieux tenir que courir. Un bon "tiens!" vaut mieux que deux "tu l'auras!".

Elindekini tutmak peşinden koşmaktan yeğdir.

41) Gün ola harman ola.

A chaque jour suffit sa peine.

Her günün zahmeti kendine yeter.

- 42) Görünüşe aldanmamalı.
Tout ce qui brille n'est pas or.
Parlayan her şey altın değildir.
- 43) Her güzelin bir kusuru vardır.
La plus belle fille du monde ne peut donner que ce qu'elle a.
Dünyanın en güzel kızı sadece kendine ait olanı verebilir.
- 44) Her horoz kendi çöplüğünde öter.
Charbonnier est maître chez soi.
Kömürcü kendi evinin efendisidir.
- 45) Komşunun tavuğu komşuya kaz görünür.
L'herbe est toujours plus verte dans le champ du voisin.
Komşunun tarlasındaki ot daima daha yeşil görünür.
- 46) Koyunun bulunmadığı yerde keçiye Abdurrahman Çelebi derler.
Au pays des aveugles les borgnes sont rois.
Körlerin ülkesinde tek gözlüler kral olurlar.
- 47) Sakla samanı gelir zamanı.
Il faut garder une poire pour la soif.
Susuzluğu gidermek için kenara bir armut koy.
- 48) Sinek küçüktür ama mide bulandırır.
Petite cause, grands effets.
Küçük neden, büyük sonuç doğurur.
- 49) Bedava sirke baldan tatlıdır.
A cheval donné on ne regarde pas les dents.
Verilen atın dişlerine bakılmaz.
- 50) Ucuz etin yahnisi iyi olmaz.
On ne fait pas de bons meubles avec du bois pourri.
Çürük keresteyle iyi mobilya yapılmaz.
- 51) El elden üstündür.
On trouve toujours plus fort que soi. A bon chat, bon rat.
Daima kendisinden daha kuvvetlisi bulunur.
- 52) Sabrın sonu selamettir veya tekkeyi bekleyen çorbayı içer.
Tout vient à point à qui sait attendre.
Beklemeyi bilene her şey zamanında gelir.
- 53) Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar.
Il n'y a que la vérité qui fâche.

Sadece gerçek insanı kızdırır.

54) Alışmış kudurmuştan beterdir.

Qui a bu boira.

İçen hep içmek ister.

55) Beterin beteri vardır.

Il y a toujours pire.

Daima daha beteri olabilir.

56) Bir elin nesi var iki elin sesi var.

L'union fait la force.

Birlik kuvveti yaratır.

57) İt itin kuyruğuna basmaz.

Les loups ne se mangent pas entre eux.

Kurtlar birbirlerini yemez.

58) Boğaz dokuz boğumdur.

Avant de parler il faut tourner sept fois la langue dans sa bouche.

Konuşmadan önce dilini ağzında yedi defa döndürmek gerek.

59) Önce can sonra canan.

Charité bien ordonnée commence par soi-même.

Gerçek anlamlı bir sadaka kendinden başlar.

60) Kaz gelen yerden tavuk esirgenmez.

Donner un oeuf pour avoir un boeuf.

Bir öküz almak için bir yumurta ver.

61) Etle tırnak arasına girilmez.

Il ne faut pas mettre le doigt entre l'arbre et l'écorce.

Ağaç ve kabuğu arasına parmağı sokmamak lazım.

62) Niyet hayır akibet hayır.

Tout est bien qui finit bien.

Bütünüyle iyi olan olaylar iyi bir sonuca varır.

63) Acıkan doymam, susayan kanmam sanır.

L'appétit vient en mangeant.

İştah yiye yiye gelir.

64) Abanın kadri yağmurda bilinir.

C'est au pied du mur qu'on voit le maçon.

Ustanın marifeti duvarın dibinde görülür.

65) Debbâğ sevdiği deriyi yerden yere vurur.

- Qui aime bien ch tie bien.
Çok seven  ok ceza verir.
- 66) Kısa g n n k rı az olur.
L'avenir appartient   qui se l ve matin.
Gelecek erken kalkana aittir.
- 67) E ek ho aftan ne anlar?
Il ne faut pas jeter des perles aux cochons.
Domuzun  n ne inci atmamak lazım.
- 68) Fakirlik ayıp değil, tembellik ayıp.
Pauvret  n'est pas vice.
Fakirlik bir utanç değil.
- 69) Çocuk d  e kalka b y r.
On apprend   ses d pens.
Hata yapa yapa  ęrenilir.
- 70) Bo  lakırdı karın doyurmaz.
On ne se nourrit pas de beaux discours.
G zel s zlerle doyulmaz.
- 71)  ok ko an  abuk yorulur.
Qui veut voyager loin m nage sa monture.
Uzaęa gitmek isteyen atına iyi davranır.
- 72)  ul i inde aslan yatar.
L'habit ne fait pas le moine.
Kıyafetle rahip olunmaz.
- 73) Deli deliden ho lanır, imam  l den.
Quand un gendarme rencontre un autre gendarme, qu'est-ce qu'ils se racontent? Des histoires de gendarmes.
İki jandarma birbirine rastlayınca ne anlatır? Jandarma hikayesi.
- 74) İnsan doęduęu yerde değil, doyduęu yerde.
L  o  on est bien, l  est la patrie.
Kendini iyi hissettiğin yer vatanındır.
- 75) Kasap et derdinde, koyun can derdinde.
Chacun voit midi   sa porte.
Herkes  ęle vaktini kendi kapısına g re belirler.
- 76) Anlayana sivrisinek saz, anlamayana davul zurna az.
Il n'y a pas pire sourd que celui qui ne veut pas entendre.

- İşitmek istemeyenden daha sağır yoktur.
- 77) Allah bir, söz bir.
Chose promie, chose due.
Vaad edilen şey mutlaka verilmelidir.
- 78) Al gülüm, ver gülüm.
Donnant donnant. Verene verilir.
- 79) Yere bakan yürek yakan.
Il n'est pas pire eau que l'eau qui dort.
Durgun akan sudan beteri yoktur.
- 80) Dostluk başka alışveriş başka.
Les bons comptes font les bons amis.
İyi yapılan hesaplar iyi dostlar yaratır.
- 81) Aç ayı oynamaz.
Pas d'argent, pas de Suisses.
Para yoksa paralı asker yok.
- 82) Açın gözü ekmek teknesinde olur.
Ventre affamé n'a point d'oreilles.
Aç karnın kulakları yoktur.
- 83) Öfke ile kalkan zararlar oturur.
La colère est mauvaise conseillère.
Öfke kötü tavsiyecidir.
- 84) Geç olsun güç olmasın.
Mieux vaut tard que jamais.
Geç yapmak hiç yapmamaktan daha iyidir.
- 85) Köprüyü geçinceye kadar ayya dayı diyeceksin.
La fête passée, adieu le saint.
Bayram geçti, aziz bitti.
- 86) Zaman sana uymazsa sen zamana uy.
Il faut vivre avec son temps.
Zamanımızla yaşamak zorundayız.
- 87) Bir musibet bin nasihatten iyidir.
A quelque chose, malheur est bon.
Herşeye bir musibet iyi gelir.
- 88) Her işin başı sağlık.
La santé avant tout. Her şeyden önce sağlık.

- 89) Yarası olan gocunur.
Qui se sent morveux se mouche.
Sümüğü olan burnunu temizler.
- 90) Kara haber tez duyulur.
Pas de nouvelles, bonnes nouvelles.
Haber yok iyi haber var demek.
- 91) Kedi yetişemediği ciğere mundar der.
Ils sont trop verts, dit-il, et bons pour des goujats.
Bu üzümler fazla yeşil dedi tilki.
"Le renard et les raisins" (La Fontaine)
- 92) Nerde hareket orda bereket.
Le mouvement c'est la vie. Hareket hayat demektir.
- 93) Her gün ayrı güneş doğar.
Les jours se suivent et ne se ressemblent pas.
Günler birbirini takip eder fakat birbirine benzemez.
- 94) Zararın neresinden dönülse kârdır.
Il n'est jamais trop tard pour bien faire.
İyi yapmak için hiçbir zaman çok geç değil.

Söyleyebiliriz ki başka ortak atasözleri vardır. Başka dillerle de bir karşılaştırma yapmak ilginç olurdu. Mesela, Çin atasözleri Türk atasözlerine benzer mi? Belki bir gün bu soruya olumlu veya olumsuz bir cevap verebiliriz. Bize göre, sağduyu benzerliklerde büyük bir rol oynuyor fakat alıntı faktörünü de ihmal etmememiz lazım.

Dünyadaki atasözleri üzerine daha geniş bir araştırma şüphesiz ilginç olabilir.

Nitekim, kültürün evrenselliği çerçevesinde birbirinden çok farklı gibi görünen dillerdeki atasözleri arasında mutlaka benzerlikler bulunur. Çünkü insanın var olduğu ülke değil, tarih boyunca varoluş serüveni önemli.